

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

САВУШКІН ДМИТРО ІГОРОВИЧ

УДК 330.46:338.46

**МОДЕЛЮВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ
ЕКОНОМІКИ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ**

Спеціальність 08.00.11 – математичні методи, моделі
та інформаційні технології в економіці

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі економічної кібернетики факультету економіки, управління та інформаційних технологій Бердянського університету менеджменту і бізнесу Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Захарченко Павло Васильович,
Бердянський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри економічної кібернетики
і фінансів

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Клебанова Тамара Семенівна,
Харківський національний економічний університет,
завідувач кафедри економічної кібернетики

кандидат економічних наук, доцент
Грбарєв Андрій Володимирович,
ПВНЗ «Європейський університет»,
декан факультету інформаційних систем
і технологій

Захист відбудеться " 03 " жовтня 2016 р. о 14:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.48 Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 03022, м. Київ, вул. Васильківська, 90-А, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці імені М Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, к. 12.

Автореферат розісланий " 30 " серпня 2016 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

Баженова О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реформування національної економіки пов'язане з глибокими структурними перетвореннями у всіх сферах суспільного життя, трансформацією господарського комплексу України, здійсненням ефективної регіональної політики та іншими важливими напрямками соціально-економічного розвитку. Одним з найважливіших завдань цього процесу залишається пошук раціональних методів і способів активізації розвитку тих видів діяльності, для яких існують всі необхідні умови і які по своїй соціальній результативності та економічній віддачі можуть скласти гідну конкуренцію традиційним галузям господарства. Серед таких своєрідних «ядер зростання» пріоритетне місце займає курортно-рекреаційна сфера.

У сучасній світовій економіці курортні рекреації – одна з найбільш високоприбуткових і найбільш динамічно розвиваючихся сфер господарства. Багато країн мають в їх особі не лише постійно зростаюче джерело фінансових надходжень, але і за рахунок залучення мільйонів туристів активно розвивають інфраструктуру територій, створюють додаткові робочі місця. Україна володіє потужним курортно-рекреаційним потенціалом, ефективне освоєння якого може забезпечити не лише повне задоволення потреб населення в рекреаційних послугах, але і принести реальну економічну вигоду. Тому рекреаційна сфера в процесі ринкової трансформації економіки повинна зайняти одне з провідних місць в структурі господарського комплексу.

Однак, незважаючи на багату курортно-рекреаційну ресурсну базу і широку мережу суб'єктів туристичної діяльності, в Україні досі відсутня чітка сучасна стратегія розвитку курортів, що відповідає загальносвітовим і європейським стандартам. В результаті за рівнем розвитку курортно-туристичної індустрії Україна займає одне з останніх місць у Європі, а ступінь відповідності діяльності її курортної сфери екологічним вимогам до стану навколишнього природного середовища та культурно-історичної спадщини досить низька. Тому одним з актуальних напрямків наукових досліджень у цій галузі знань є розробка відповідних концепцій системних економічних трансформацій для подальшого розвитку, заснованих на сучасних підходах дослідження складних економічних систем, і, перш за все, на методах системного дослідження та економіко-математичного моделювання.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема трансформації економічних систем має глибокі підстави в економічній проблематиці. З нею безпосередньо пов'язані проблеми формування, розвитку, зміни економічних систем, які досліджувалися в роботах багатьох вчених впродовж тривалого періоду часу, зокрема, в працях Д. Бела, Е. Денісона, П. Друкера, С. Ковалю, Р. Солоу, Дж. Стігліца, Я. Тінбергена, Й. Шумпетера та інших вчених. Загальним проблемам перехідних процесів у економіках різних країн, а також проблемі трансформаційної економіки присвячені роботи таких українських вчених, як М. Долішного, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Грищенка, Т. Клебанової, М. Скрипниченко та ін.

Проведені дослідження ґрунтуються на фундаментальних працях вчених у галузі теорії економіко-математичного моделювання та її застосуванні в реальній економіці – В. Вітлінського, І. Лук'яненко, Н. Максишко, О. Черняка та багатьох

інших; роботах із дослідження проблем розробки та впровадження системних методів управління економікою – Д. Кліланда, Е. Квейда, В. Вовка, О. Уємова, Л. Берталанфі та ін.; роботах з теорії та практики дослідження очікувань ринку – Р. Лукаса, Д. Мути, К. Ковальчука, Т. Меркулової; дослідженнях економічних процесів в курортно-рекреаційній сфері – М. Амірханова, Г. Бакурової, М. Бокова, П. Гудзя, А. Грабарєва, П. Захарченка, Н. Кіркової, В. Пономаренка та інших.

Віддаючи належне науковій та практичній значущості праць названих авторів, необхідно підкреслити, що певне коло завдань є недостатньо розвинутими. Так, потребує подальшого дослідження механізм функціонування трансформаційного циклу в курортно-рекреаційній економіці, моделі трансформації стратегій розвитку та трансформаційні ефекти. Особливої актуальності набувають задачі розробки та вдосконалення комплексу економіко-математичних моделей, які дають змогу на практиці розв'язувати виникаючі динамічно змінні задачі функціонування вітчизняних курортно-рекреаційних комплексів, і забезпечують їх цілеспрямований рух у рамках обраних пріоритетів розвитку. Усе це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, а також спектр і зміст задач для її досягнення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Університету менеджменту і бізнесу в межах комплексної держбюджетної теми «Економічний потенціал України та шляхи його ефективного використання» (номер державної реєстрації 0109U007631) та за комплексними держбюджетними темами кафедри економічної кібернетики і фінансів Бердянського державного педагогічного університету «Методологічні аспекти дослідження розвитку соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0113U000473) та «Методологічні аспекти дослідження розвитку економіки курортно-туристичних територій» (номер державної реєстрації 0114U000688).

Особистий внесок автора полягає у дослідженні наукових підходів щодо циклічності ринкової економіки та обґрунтуванні існування трансформаційних циклів, їх видів та властивостей, а також удосконаленні, розробці і впровадженні моделей розвитку на основі трансформаційного циклу та системних і вартісних трансформаційні ефектів.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в обґрунтуванні та розробці комплексу економіко-математичних моделей розвитку курортно-рекреаційних систем на основі економічних трансформацій для підвищення ефективності їх діяльності як підґрунтя щодо прийняття виважених управлінських рішень, спрямованих на істотне зростання їх місця в економіці України.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- провести комплексний аналіз ролі та місця курортних рекреацій в розвитку національної економіки, структури, закономірностей функціонування та тенденцій зміни їх стану в процесі трансформаційних ринкових перетворень економіки України;

- визначити особливості та закономірності трансформаційної економіки в ринковому середовищі, узагальнити вітчизняний та світовий досвід моделювання трансформаційних перетворень;

- формалізувати економічну трансформацію курортно-рекреаційних систем за допомогою сучасних математичних підходів та отримати характеристики основних її типів;

- дослідити теоретико-методологічні засади побудови трансформаційного циклу в курортно-рекреаційній економіці та виконати його формальний опис;

- визначити за допомогою моделювання умови виникнення трансформаційної кризи і розвитку та розробити економіко-математичну модель розвитку курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу;

- побудувати сценарії та здійснити сценарний аналіз моделі очікувань ринку в умовах трансформаційних перетворень;

- дослідити та узагальнити основні сучасні підходи та методології управління розвитком і системними ефектами курортно-рекреаційних систем;

- розробити модель трансформації стратегії розвитку курортно-рекреаційної системи з урахуванням невизначеності ринкових тенденцій;

- розробити комплексну процедуру оцінювання та прогнозування системних та вартісних трансформаційних ефектів на основі комплексу аналітичних моделей.

Об'єктом дослідження є сукупність економічних процесів розвитку курортно-рекреаційних систем в умовах трансформаційних перетворень.

Предметом дослідження є економіко-математичні методи та моделі аналізу та прогнозування розвитку економіки курортно-рекреаційної сфери як системи в умовах виникнення та поширення трансформаційних процесів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених у дисертації завдань застосовувалися такі загальнонаукові методи, як системний, структурний, історичний, теорії графів, теоретичного узагальнення. Зазначені методи дозволили здійснити аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку світової та вітчизняної курортно-рекреаційної сфери в умовах трансформаційної економіки та високого ступеня невизначеності зовнішнього середовища, а також формалізувати процес економічних трансформацій (розділ 1). Основою формалізації і кількісного дослідження параметрів та складових механізму функціонування трансформаційного циклу в економіці курортно-рекреаційних систем, стратегій розвитку та трансформаційних ефектів стали методи теорії синергетики та нелінійної динаміки, теорії хаосу та теорії самоорганізованої критичності на грані хаосу, теорії катастроф та теорії індикаторів (розділи 2, 3).

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, присвячені проблемам трансформаційної економіки та питанням теорії і практики економіко-математичного моделювання, методичні та статистичні матеріали Міністерства економіки України, Державної агенції України з туризму та курортів, Державної служби статистики України, Головного управління статистики у Запорізькій області, статистичні дані Світового Економічного Форуму (WEF), Світової туристичної організації (UNWTO), а також вітчизняні та міжнародні законодавчі та нормативно-правові акти, що регламентують курортно-туристичну діяльність.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна основних положень і одержаних автором результатів дисертації полягає в обґрунтуванні та розробці концептуальних підходів і економіко-математичних моделей

трансформаційних перетворень економіки курортно-рекреаційних систем з метою її розвитку, а саме:

вперше:

- розроблено концептуальний підхід до моделювання та аналізу економічних трансформацій, які відбуваються в курортно-рекреаційній сфері. В його основу покладено комплекс положень, критеріїв та формальних визначень економічних трансформацій, що дає можливість обґрунтувати нові механізми розвитку курортно-рекреаційних систем, а також оцінювати результати трансформацій та трансформаційні ефекти. Обраний інструментарій дозволяє визначати шляхи подальшого економічного розвитку курортних рекреацій завдяки дослідженню структурних перетворень у нелінійних дисипативних середовищах;

удосконалено:

- методи моделювання економічних трансформацій з використанням операторів трансформації та теорії графів шляхом формування структури, яка демонструє динаміку поширення трансформаційних збурень по курортно-рекреаційній системі;

- методологію комплексного аналізу трансформаційних перетворень курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу; обґрунтовано трансформаційні цикли, їх види та властивості, а також розроблено узагальнюючі показники, що дають змогу проводити опис функціонування трансформаційного циклу та умов виникнення трансформаційної кризи та розвитку;

- модельний підхід до створення механізму трансформації стратегій розвитку курортно-рекреаційних систем на основі теорії катастроф, який забезпечує можливість оцінювання існуючої та нової стратегій розвитку. Врахування таких сценаріїв в практичній діяльності дозволяє забезпечити життєздатність курортно-рекреаційних систем в умовах динамічно змінного середовища та ринкових трансформацій;

набули подальшого розвитку:

- методи комп'ютерного моделювання очікувань ринку в умовах трансформаційних перетворень, які дозволяють оцінювати раціональні очікування та формувати стратегії трансформації економічного середовища, на базі чого було розраховано сукупність сценаріїв динаміки рівня довіри при різних значеннях параметрів;

- системний підхід щодо формування механізму оцінювання та прогнозування системних та вартісних трансформаційних ефектів на основі комплексу аналітичних моделей, який дозволяє досліджувати можливі сценарії структурних зрушень в розвинених системах з асиметрією виробництва та споживання курортно-рекреаційного продукту.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що розроблені та запропоновані в ній наукові положення та висновки поглиблюють теоретико-методологічний та економіко-математичний інструментарій моделювання трансформаційних перетворень економіки курортно-рекреаційних систем, що дозволяє ставити та розв'язувати задачі аналізу та прогнозування економічного розвитку курортно-рекреаційних систем різного рівня. Теоретичні та

методологічні положення роботи доведені до рівня конкретних пропозицій щодо формування комплексного системного механізму економічного розвитку курортно-рекреаційних систем в умовах високого рівня невизначеності та стохастичності ринкового середовища держави.

Запропоновані підходи, практичні пропозиції та рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, було використано у практичній діяльності ПрАТ «Приазовкурорт». Вони сприяли розв'язанню проблем, пов'язаних з прогнозуванням та управлінням попитом, можливостями розвитку курортно-рекреаційного об'єднання, аналітикою очікувань ринку в умовах трансформаційних перетворень та плануванням діяльності на основі трансформаційних та додаткових системних ефектів (довідка № 01/620 від 01.06.2015). Фахівцями Виконавчого комітету Бердянської міської ради Запорізької області було використано розробки дисертанта щодо формування стратегій мультиплікативного розвитку курортно-рекреаційної сфери м. Бердянська на основі економічних трансформацій та комплексу заходів щодо оптимізації процесів формування і використання працересурсного потенціалу курортно-туристичної сфери за участю міської влади (довідка № 01-4155/40 від 17.07.2015). Рекомендації щодо стратегічного планування діяльності курортно-рекреаційного комплексу на основі додаткових трансформаційних ефектів, а також підхід до управління трансформаційними процесами в курортній діяльності були використані ТОВ «Азовтурінвест» в своїй практичній діяльності (довідка № 35-186/70 від 23.12.2014). Основні положення дисертаційної роботи щодо розробки економіко-математичних моделей розвитку на основі трансформаційних перетворень були впроваджені у навчальний процес на факультеті економіки та управління Бердянського державного педагогічного університету при проведенні лекційних і практичних занять з курсів «Математичні моделі трансформаційної економіки» та «Моделювання економічної динаміки» для студентів спеціальності «Економічна кібернетика» (довідка № 64-01/1074 від 24.09.2015).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому викладено авторський підхід щодо теоретико-методологічних та економіко-математичних засад моделювання трансформаційних перетворень економіки курортно-рекреаційних систем. Наукові результати та висновки, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. Авторський внесок у праці, що опубліковані у співавторстві, наведено у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на 19 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а саме: 6-тій Міжнародній конференції «Chaotic Modeling and Simulation (CHAOS 2013)» (11-14 червня 2013 р., м. Стамбул, Туреччина), II Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство» (15-16 жовтня 2013 р., м. Бердянськ), 6-тій Міжнародній конференції «The Economies of Balkan and Eastern Europe Countries in the changed world (EBEEC 2014)» (9-10 травня 2014 р., м. Ніс, Сербія), 5-тій Міжнародній конференції

«International Business (ICIB 2014)» (23-25 травня 2014 р., м. Салоніки, Греція), 4-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Развитие социально-экономических систем в трансформационных условиях» (28-29 січня 2014 р., м. Бердянськ), Міжнародній науково-практичній конференції «Прогнозування соціально-економічних процесів (ПСЕП 2014)» (5-6 червня 2014 р., м. Бердянськ), Всеукраїнській конференції «Економічна кібернетика: стратегія розвитку» (28 лютого 2014 р., м. Дніпропетровськ), 9-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (23-24 жовтня 2014 р., м. Запоріжжя), 4-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Моніторинг, Моделювання, Менеджмент Емерджентної Економіки» (10-12 вересня 2014 р., м. Одеса), 19-тій Міжнародній науково-методичній конференції «Проблеми економічної кібернетики 2014» (2-3 жовтня 2014 р., м. Полтава), 2-гій Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти» (28 березня 2014 р., м. Умань), 6-тій Міжнародній інтернет-конференції «Современные проблемы моделирования социально-экономических систем (MPSESM-VI)» (3-12 квітня 2014 р., м. Харків), 5-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології та моделювання в економіці» (15-16 травня 2014 р., м. Черкаси), 8-мій Міжнародній конференції «Chaotic Modeling and Simulation (CHAOS 2015)» (26-29 травня 2015 р., м. Париж, Франція), 7-мій Міжнародній конференції «The Economies of Balkan and Eastern Europe Countries in the changed world (EBEES 2015)» (8-10 травня 2015 р., м. Кавала, Греція), 4-тій Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство» (9-10 квітня 2015 р., м. Бердянськ), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економічна кібернетика: від теорії до практики» (27-28 лютого 2015р., м. Дніпропетровськ), 7-мій Міжнародній інтернет-конференції «Современные проблемы моделирования социально-экономических систем (MPSESM-VII)» (2-10 квітня 2015р., м. Харків), 6-тій Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології та моделювання в економіці» (20-22 травня 2015 р., м. Одеса-Черкаси).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 33 наукові публікації загальним обсягом 14,3 д.а. (особисто авторів належить 11,79 д.а.), з них: 3 розділи у колективних монографіях (особисто авторів належить 2,31 д.а.), 11 статей у наукових фахових виданнях України, з них 4 статті у фахових виданнях України, що входять до міжнародних наукометричних баз даних (особисто авторів належить 4,81 д.а.), 1 стаття у іноземному науковому виданні (особисто авторів належить 0,41 д.а.), 18 публікацій за матеріалами конференцій (особисто авторів належить 4,26 д.а.).

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить 218 сторінок. Основний текст дисертації викладено на 163 сторінках, що містять 12 таблиць, 35 рисунків, формули та графіки, а також 4 додатки, наведені на 32 сторінках. Список використаних джерел налічує 271 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об'єкт, предмет, мету та задачі дослідження, висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, повідомлено про їх апробацію та публікацію.

У **розділі 1 «Системний характер курортно-рекреаційної економіки»** проведено комплексний аналіз ролі та місця курортних рекреацій в розвитку національної економіки та тенденцій зміни їх стану в процесі трансформаційних ринкових перетворень економіки України. В якості методології системного аналізу економічних процесів, які відбуваються в курортно-рекреаційній сфері, запропоновано використовувати розроблений концептуальний підхід щодо моделювання та аналізу економічних трансформацій, в основу якого покладено комплекс положень та принципів, що дають можливість обґрунтувати механізми трансформації курортно-рекреаційних систем, визначити стратегії та параметри їх економічного розвитку та оцінювати попит на основі очікувань ринку.

Розглядаючи на його основі сучасний стан курортно-рекреаційного потенціалу України, необхідно відзначити наявність сприятливих умов і ресурсів, що створює передумови для формування високорозвиненого, конкурентоздатного рекреаційного комплексу. Проте наявний ресурсний потенціал використовується недостатньо, а стан і фінансова результативність розвитку рекреацій не лише відстає від провідних країн світу, але і не відповідає вимогам сучасного споживача (рис. 1).

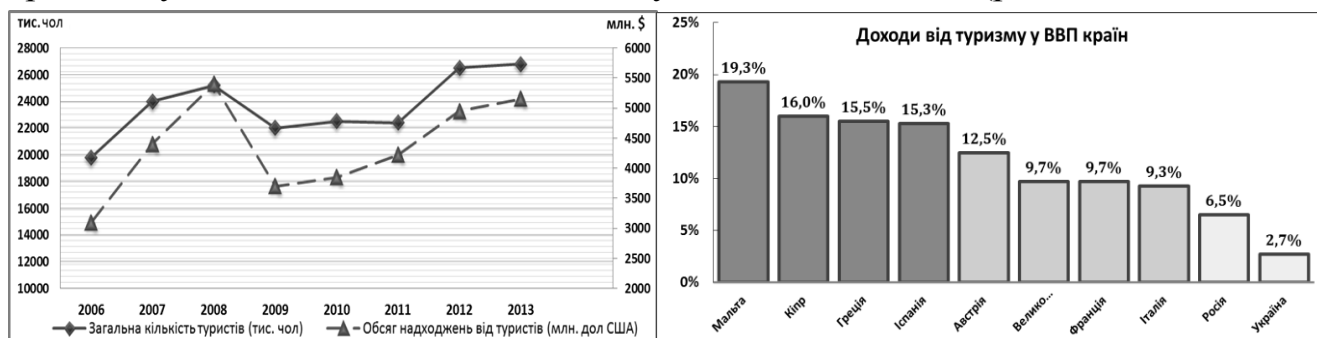

Рис. 1. Динаміка фінансових показників провідних країн світу в контексті розвитку курортно-рекреаційної сфери

Джерело: розраховано та побудовано автором самостійно

Вітчизняна індустрія курортів формує менше 3% ВВП і не грає значної ролі в економічному розвитку нашої країни, тоді як в економічно розвинених країнах цей показник досягає 16-19%. Сучасна економічна ситуація в Україні вимагає різкого підвищення економічної ролі курортів.

Окремий підрозділ присвячено аналізу структурно-функціональних моделей та модифікованих моделей життєвого циклу курортних дестинацій Баталера, які свідчать про здібність та необхідність здійснювати в курортно-рекреаційних системах економічні трансформації.

Для оцінки механізму економічних трансформацій у розділі введено визначення економічної трансформації та розроблено концептуальний підхід щодо трансформаційних перетворень курортно-рекреаційних систем шляхом зміни взаємозв'язку, складу або структури елементів, що змінює емерджентні властивості системи. Сутність його полягає в перетворенні структури системи, представленої у

вигляді графа по якому поширюються економічні трансформації. Побудовано формальну теорію трансформаційних перетворень курортно-рекреаційних систем. Зокрема, методами теорії графів розповсюдження трансформацій в системі описується співвідношенням $w_i(t+1) = w_i(t) \prod_{i=1}^{Lw_i} \xi_{ij} z_j(t)$, де $w_i(t+1)$ – трансформаційний стан системи; $w_i(t)$ – початковий стан системи; ξ_{ij} – коефіцієнт опору збуренням; $z_j(t)$ – трансформаційне збурення. Наведене співвідношення визначає динаміку поширення трансформаційних збурень по курортно-рекреаційній системі. Відповідно було введено різні критерії трансформаційних перетворень системи: показник якісного стану елементів системи, структурна нестійкість, граничний показник елемента тощо. В сукупності це дозволяє представити трансформацію курортно-рекреаційних систем як якісні перетворення в контексті економічного розвитку.

У розділі 2 «Трансформаційні цикли в економіці курортно-рекреаційних систем» проведений аналіз існуючих теорій функціонування та моделювання трансформаційних процесів, а також розроблено та теоретично обґрунтовано підхід до побудови механізму трансформаційних перетворень курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу і сукупності моделей на його основі.

На основі комплексного аналізу побудовано класифікацію економічних трансформацій та отримано необхідні умови стійкого функціонування курортно-рекреаційного комплексу в ринковому середовищі в умовах трансформаційної економіки. Доведено існування трансформаційних циклів, які є етапом розвитку прогресуючого перетворення соціально-економічної системи, причиною якого служить зміна її структурних елементів та зв'язків, які виходять за рамки можливостей самоорганізації системи на попередньому рівні. Досліджено види, особливості та характер економічних трансформацій в таких циклах.

Згідно трансформаційного підходу модифіковано магістральну модель розвитку курортно-рекреаційного комплексу з урахуванням теорії життєвого циклу курортної дестинації Баталера. На її основі отримано умови рецесії та зростання курортно-рекреаційної економіки.

У розділі розроблено модель розвитку курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу, яка базується на методах нелінійної та системної динаміки. Особливістю її є можливість моделювання розвитку курортно-рекреаційних систем в умовах високого рівня невизначеності та непередбачуваності проявів зовнішнього середовища, внаслідок чого в системі виникають як стійкі стани, так і хаотичні аттрактори. Модель має такий вигляд

$$(1 + \gamma\varepsilon) \frac{d^2 I}{dt^2} + (\gamma + \varphi + \gamma\varepsilon) \frac{dI}{dt} + \gamma\varphi(1 - \varepsilon AL^\beta e^{\delta t}) I = 0, \quad (2)$$

де γ – швидкість реакції інвесторів на зміну попиту; ε – вплив інвестицій; I – інвестиції; φ – швидкість введення в експлуатацію основних фондів; A – вплив інноваційних та екологічних факторів; L – витрати праці; β – коефіцієнт еластичності по праці; $e^{\delta t}$ – ефект від трансформаційних перетворень. З рівняння випливає, що курортно-рекреаційна економіка в процесі трансформації буде

прагнути до рівноваги, а при виході зі стану рівноваги в ній будуть спостерігатися коливання. Вони зменшуються при збільшенні ε і зростають при збільшенні γ та φ . При великих значеннях параметрів, спостерігається, перехід системи до хаотичної динаміки (рис. 2).

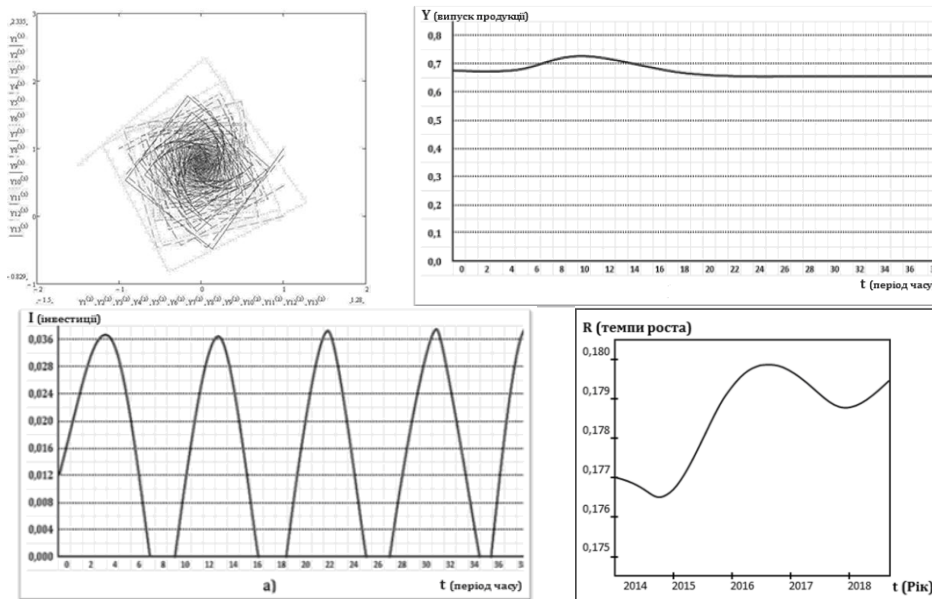

Рис. 2. Динаміка розвитку курортно-рекреаційної економіки
Джерело: розраховано та побудовано автором самостійно

Функціонування в умовах трансформацій змушує по-новому оцінювати потенціал курортно-рекреаційних систем і здійснювати пошук альтернативних варіантів розвитку. Відповідно, в розділі побудовано і досліджено модель очікувань ринку в умовах трансформаційних перетворень, яка дозволяє оцінювати раціональні очікування в курортно-рекреаційній економіці в якості механізму ринкового саморегулювання. Модель має вигляд

$$\begin{aligned} \frac{dX}{dt} &= \alpha_1 X - \alpha_2 XY \\ \frac{dY}{dt} &= -\beta_1 Y + \beta_2 XY \end{aligned}, \quad (3)$$

де X – кількість вільного капіталу, який може бути наданий компаніям курортно-рекреаційної сфери; Y – обсяг коштів тих компаній, які не здійснюють трансформаційні перетворення; α_1 відображає швидкість росту довіри до компаній курортно-рекреаційної сфери в залежності від вже проведених економічних трансформацій; α_2 відображає інтенсивність запозичення коштів неефективними компаніями; β_1 відображає швидкість банкрутства неефективних курортно-рекреаційних підприємств без зовнішнього фінансування; β_2 відображає швидкість росту обсягу коштів неефективних курортно-рекреаційних підприємств шляхом залучення інвестицій. Досліджено різні сценарії, отримані в результаті моделювання динаміки рівня довіри при різних значеннях параметрів (рис. 3).

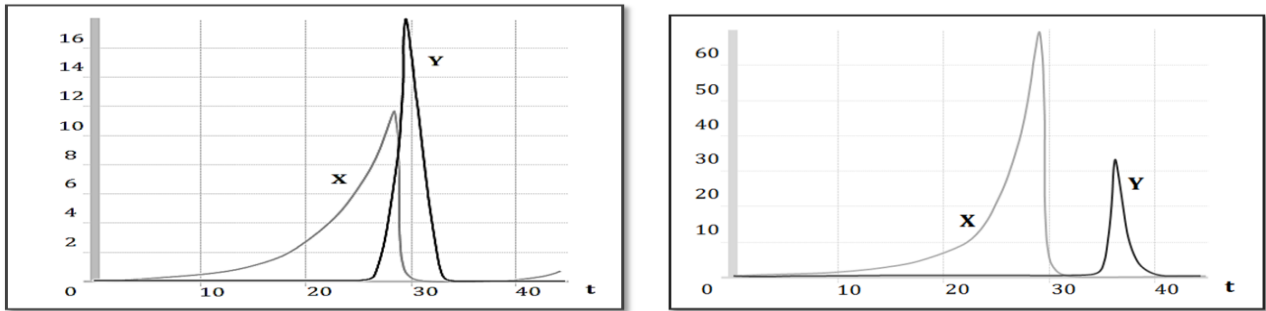

Рис. 3. Результати моделювання динаміки довіри
Джерело: розраховано та побудовано автором самостійно

Аналітика результатів моделювання динаміки довіри при різних значеннях параметрів дозволяє зробити висновки про те, що рівень довіри до трансформаційних перетворень з боку економічних агентів є одним з найважливіших параметрів прогнозування поведінки ринку, а, отже, і функціонування трансформаційної економіки в цілому.

У розділі 3 «Моделювання стратегій розвитку та трансформаційних ефектів в економіці курортно-рекреаційних систем» розроблено та обґрунтовано практичні положення моделювання та аналізу трансформацій в курортно-рекреаційних системах з метою формування сучасних стратегій їх розвитку та формування методу оцінювання та прогнозування системних та вартісних трансформаційних ефектів, які розвивають і доповнюють системний підхід до визначення поведінки складної курортно-рекреаційної системи в умовах нестійкості та нерівноваги.

Дослідження в області розробки економічних механізмів та моделей ефективного розвитку дозволили виділити сукупність основних сучасних підходів управління розвитком і системними ефектами курортно-рекреаційних систем. Доведено, що ефективний розвиток таких систем в основному визначається механізмами трансформаційності, інноваційності та інвестування, що дозволяє своєчасно модифікувати існуючу або формувати нову мету розвитку курортно-рекреаційних систем та адекватно реагувати на динаміку зміни ринкового середовища. В розділі розроблено модельний підхід до створення механізму трансформації стратегій розвитку курортно-рекреаційних систем на основі теорії катастроф. Модель має вигляд

$$\begin{aligned} K \frac{dy}{dt} &= -y^3 + \alpha_1 y + (p - q) \\ K \frac{dx}{dt} &= -x^3 + qx + p_n \end{aligned}, \quad (4)$$

де K – коефіцієнт пропорційності; y – випуск старого курортно-рекреаційного продукту за час t ; α_1 – параметр, який задає інвестиції на розширення випуску старого продукту; p – ціна реалізації старого курортно-рекреаційного продукту; q – витрати на розробку нового курортно-рекреаційного продукту; x – випуск нового курортно-рекреаційного продукту за час t ; p_n – ціна реалізації нового курортно-рекреаційного продукту. В результаті моделювання отримано сукупність сценаріїв трансформації стратегії розвитку курортно-рекреаційної системи:

виникнення катастрофи в економіці курортно-рекреаційної системи, зростання економіки курортно-рекреаційної системи, зміщення трансформації стратегії розвитку, зменшення швидкості інвестицій. Аналітика результатів моделювання при різних значеннях параметрів дозволяє зробити висновок про те, що трансформаційні перетворення є одними з найважливіших компонентів досягнення економічного розвитку, а, отже, і ефективного функціонування курортно-рекреаційної економіки в цілому.

З метою подальшої розбудови практичних положень у розділі розроблено та обґрунтовано системний підхід щодо формування механізму оцінювання та прогнозування системних трансформаційних ефектів на основі комплексу аналітичних моделей, який дозволяє досліджувати можливі сценарії структурних зрушень в розвинених системах з асиметрією виробництва та споживання курортно-рекреаційного продукту. Доведено, що в умовах трансформації параметри курортно-рекреаційних систем є складною системою трансформаційних ефектів, серед яких є як ефекти, специфіка яких полягає лише в кількісних відмінностях трансформаційної економіки від стійкої, так і ефекти, які передбачають існування якісних відмінностей між ними. Побудовано систему індикаторів, які дозволять аналізувати ефекти структурних зрушень в курортно-рекреаційній економіці в кількісних, якісних (рис. 4) та вартісних вимірах (рис. 5).

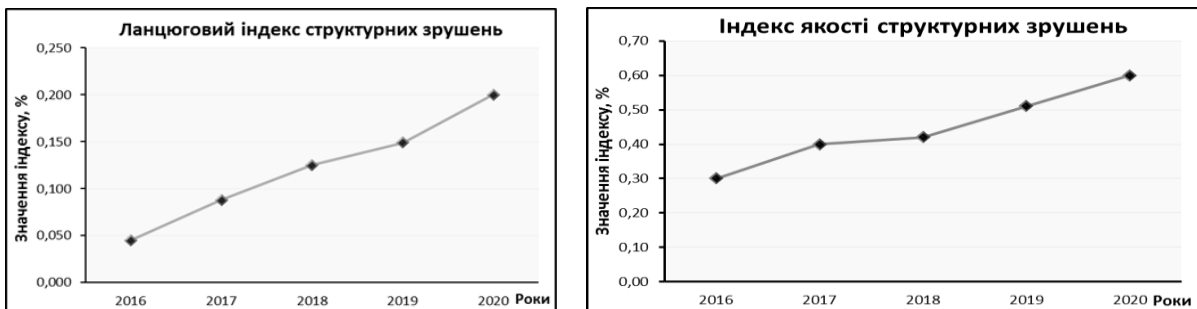

Рис. 4. Індикатори інтенсивності та якості структурних зрушень
Джерело: розраховано та побудовано автором самостійно

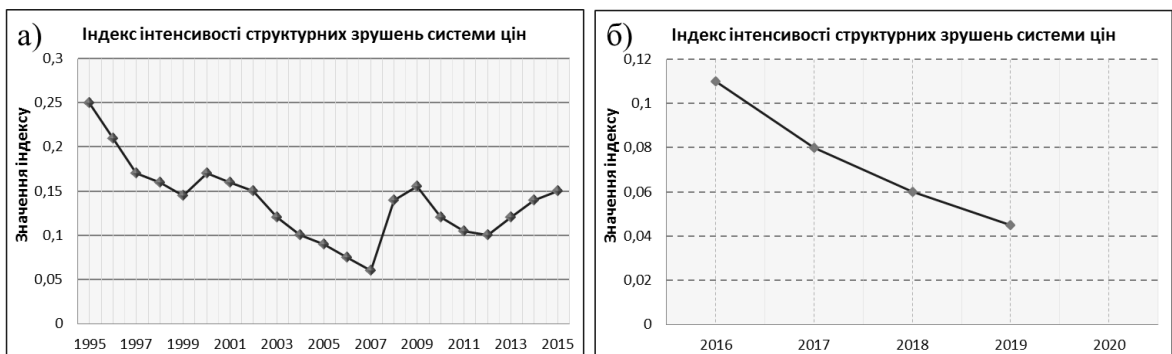

Рис. 5. Динаміка індексів інтенсивності структурних зрушень системи цін в умовах старої (а) і нової (б) стратегій розвитку курортно-рекреаційної сфери
Джерело: розраховано та побудовано автором самостійно

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової задачі щодо розробки та застосування сучасних економіко-

математичних методів та моделей для дослідження трансформаційних перетворень економіки курортно-рекреаційних систем з метою подальшого її розвитку за умов високого ступеня невизначеності, нестаціонарності економічних процесів та стохастичності зовнішнього середовища. Проведене наукове дослідження дозволило сформулювати такі загальні висновки теоретичного та науково-практичного характеру, які відображають вирішення завдань відповідно до поставленої мети:

1. Проведений аналіз сучасного стану і тенденцій розвитку світової та вітчизняної економіки дозволив дійти висновку, що курортно-рекреаційна сфера є однією з найбільш високоприбуткових і тих напрямків господарства що найбільш динамічно розвиваються, яка також входить до числа основних бюджетоутворюючих галузей багатьох розвинених країн. Проте наявний ресурсний потенціал вітчизняних курортно-рекреаційних систем використовується недостатньо, а стан та результативність розвитку рекреацій не лише суттєво відстає від провідних країн світу, але і не відповідає вимогам сучасного споживача. Необхідність досліджень трансформаційних перетворень економіки курортно-рекреаційних систем пов'язана з сучасним її станом, а також відсутністю комплексних системних підходів до подальшого її розвитку. Така ситуація суттєво ускладнює розробку обґрунтованих практичних рішень і, відповідно, перехід до системного управління економікою, яке забезпечує постійний процес відтворення стійких конкурентних переваг в курортно-рекреаційних системах.

2. Запропоновано концептуальний підхід щодо трансформаційних перетворень в курортно-рекреаційних системах, який є складовою методології системного аналізу та моделювання економічних процесів, які відбуваються в курортно-рекреаційній сфері. В її основу закладено комплекс положень та принципів, що дозволяють обґрунтувати механізми поведінки курортно-рекреаційних систем в умовах трансформаційної економіки, визначити параметри їх стійкого економічного функціонування та напрямки економічного розвитку. Такий підхід дозволяє проводити розробку обґрунтованих практичних рішень і, відповідно, здійснювати вибір доцільних стратегій переходу до системного управління рекреаційною економікою, що забезпечує інтеграцію, взаємодію і постійний процес відтворення стійких конкурентних переваг в курортно-рекреаційній сфері.

3. Проведений в роботі аналіз існуючих теорій функціонування та моделювання трансформаційних процесів зумовив необхідність розробки нового підходу до побудови механізму трансформаційних перетворень курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу. Побудовано модель трансформаційної взаємодії підсистем курортно-рекреаційної системи з метою здобуття синергетичного ефекту та отримано умови стійкого її розвитку в ринковому середовищі.

4. Систематизовано наукові підходи щодо циклічності ринкової економіки та обґрунтовано існування трансформаційних циклів, їх видів та властивостей. Розроблено формальний опис трансформаційного циклу та виконано порівняльний його аналіз з економічним циклом. На цих засадах модифіковано магістральну модель розвитку курортно-рекреаційної системи та отримано умови виникнення

трансформаційної кризи та розвитку. Побудовано модель дії трансформаційної кризи на основі теорії самоорганізованої критичності. Доведено, що при кризі існує декілька точок рівноваги, злиття яких викликає трансформацію.

5. Досліджено основні моделі економічного розвитку і встановлено, що специфіка функціонування курортно-рекреаційних систем не дозволяє застосовувати їх в повному обсязі. У зв'язку з цим, було розроблено модель розвитку курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу, яка дозволяє досліджувати можливі сценарії функціонування таких систем відповідно до фаз циклу в умовах високого рівня невизначеності та непередбачуваності проявів зовнішнього середовища. Показано, що траєкторія розвитку системи характеризується чергуванням стійких областей, де домінують детерміністичні закони, і нестійких областей поблизу точок біфуркації, де перед системою відкривається можливість вибору одного з декількох варіантів розвитку.

6. З метою формування нових стратегій економічного розвитку побудовано і досліджено модель економічного розвитку територіальної курортно-рекреаційної системи з врахуванням трансформаційних процесів по основних напрямках її діяльності. Доведено, що особливістю стаціонарних розв'язків моделі є можливість описувати катастрофу типу збірки та за певних умов мати властивість бістабільності. Це дозволяє своєчасно модифікувати існуючу або формувати нову мету розвитку курортно-рекреаційних систем та адекватно реагувати на динаміку зміни ринкового середовища.

7. Обґрунтовано підхід до моделювання очікувань ринку в умовах трансформаційних перетворень. Побудована модель дозволяє оцінювати раціональні очікування в курортно-рекреаційній економіці в якості механізму ринкового саморегулювання, а також формувати стратегії трансформації економічного середовища. Отримано сукупність сценаріїв динаміки рівня довіри при різних значеннях параметрів. Запропонований підхід, на відміну від інших альтернативних підходів, передбачає можливість розглядати трансформаційні перетворення в курортно-рекреаційних системах як варіанти розвитку і здійснювати прогнозування поведінки ринку та пошук оптимальних стратегій в кожному випадку.

8. Теоретичне узагальнення результатів аналізу економічних механізмів та моделей ефективного розвитку курортно-рекреаційної сфери дозволило виділити сукупність основних сучасних підходів та методологій управління розвитком і системними ефектами курортно-рекреаційних систем. Їх систематизація доводить, що в кожному з них виділяється яка-небудь одна переважна характеристика (ряд характеристик), що виступає як ключовий параметр, чинник, що визначає рівень розвитку рекреасистеми. В той же час відсутній трансформаційний підхід до цього питання, що унеможливує практику формування комплексу сучасних конкурентних стратегій та створення інструментальних засобів вибору економічних дій в багатоальтернативних ситуаціях, викликаних впливом зовнішнього і внутрішнього середовища високої міри невизначеності.

9. З метою усунення існуючих невідповідностей розроблено модельний підхід до створення механізму трансформації стратегій розвитку курортно-рекреаційних систем на основі теорії катастроф. Результатами моделювання доведено, що ефективний розвиток таких систем визначається переходом на нову стратегію

розвитку. Згідно з отриманими сценаріями, функціонування курортно-рекреаційних систем в рамках старої стратегії призводить до виникнення катастрофи. Врахування цих сценаріїв в практичній діяльності дозволяє забезпечити життєздатність курортно-рекреаційних систем в умовах динамічно змінного середовища та ринкових трансформацій, а також передбачає зміщення акцентів з пріоритету аналізу і адаптації на пріоритет «конструювання» власних стратегій розвитку.

10. Для подальшої розбудови практичних положень в роботі модифіковано системний підхід щодо формування механізму оцінювання та прогнозування системних та вартісних трансформаційних ефектів на основі комплексу аналітичних моделей, який дозволяє досліджувати можливі сценарії структурних зрушень в розвинених системах з асиметрією виробництва та споживання курортно-рекреаційного продукту. Показано, що в умовах трансформації параметри курортно-рекреаційних систем є складною системою трансформаційних ефектів, серед яких є як ефекти, специфіка яких полягає лише в кількісних відмінностях трансформаційної економіки від стійкої, так і ефекти, які передбачають існування якісних відмінностей між ними. Доведено, що в умовах застосування нової стратегії розвитку відбувається позитивний взаємозв'язок між темпами інфляції та інтенсивністю структурних зрушень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Савушкін Д.І. Моделирование системных трансформаций в курортно-рекреационных системах / Д.І. Савушкін, П.В. Захарченко // Сучасні проблеми прогнозування розвитку складних соціально-економічних систем: [колективна монографія] / За ред. О.І. Черняка, П.В. Захарченка. – Бердянськ: ФО-П Ткачук, 2014. – 458 с. – С. 301-318. (25,4 д.а., особисто автору належить 0,88 д.а.: побудовано та проаналізовано модель економічних трансформацій в курортно-рекреаційних системах).

2. Савушкін Д.І. Дослідження стану курортно-рекреаційної системи в умовах трансформації / Д.І. Савушкін, П.В. Захарченко // Науково-методичні засади управління розвитком економіки курортно-рекреаційних підприємств, ринків, територій: [колективна монографія] / За ред. М.В. Гудзь. – Бердянськ: БДПУ, 2014. – 398 с. – С. 122-132. (18,5 д.а., особисто автору належить 0,7 д.а.: побудовано та проаналізовано модель розвитку курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу).

3. Савушкін Д.І. Трансформаційні процеси в економіці курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін, П.В. Захарченко // Соціально-економічні проблеми просторового розвитку: [колективна монографія] / за ред. В. Дучмали, Т. Несторенко. – Бердянськ : ФЛ-П Ткачук А.П., 2015. – 344 с. – С. 64-75. (21,53 д.а., особисто автору належить 0,73 д.а.: побудовано та проаналізовано модель життєвого циклу курортно-рекреаційної системи в умовах трансформацій).

Статті у наукових фахових виданнях України:

4. Савушкін Д.І. Особливості та закономірності трансформаційної економіки в ринковому середовищі / Д.І. Савушкін // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 2 (26) . – С. 49-54 (0,42 д.а.).

5. Савушкін Д.І. Моделювання економічних трансформацій курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін // Вісник Одеського національного університету. – 2014. – Т. 19, № 3/4. – С. 243-247 (0,51 д.а.).

6. Савушкін Д.І. Модель економіки курортно-рекреаційних систем в умовах трансформаційних змін / Д.І. Савушкін // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Випуск 7, № 5. – С. 189-193 (0,4 д.а.).

7. Савушкін Д.І. Модель розвитку курортно-туристичної комплексу на основі економічних трансформацій / Д.І. Савушкін // Науковий вісник Буковинського державного фінансово-економічного університету. Економічні науки. – 2015. – Вип. 28. – С. 212-215 (0,31 д.а.).

8. Савушкін Д.І. Вартісні трансформаційні ефекти в економіці курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронний ресурс]. – 2015. – № 8. – Режим доступу: <http://www.global-national.in.ua/issue-8-2015> (0,6 д.а.).

9. Савушкін Д.І. Системні трансформаційні ефекти в курортно-рекреаційній економіці / Д.І. Савушкін // Держава та регіони. – 2015. – № 3. – С. 112-122 (0,43 д.а.).

10. Савушкін Д.І. Трансформація стратегії розвитку національної курортно-рекреаційної сфери / Д.І. Савушкін // Економіка та держава. – 2016. – № 2. – С. 24-35 (0,7 друк. арк.).

***Статті у наукових фахових виданнях України,
які входять до міжнародних наукометричних баз даних:***

11. Савушкін Д.І. Розвиток курортно-рекреаційних систем як інструмент трансформаційних перетворень в економіці / Д.І. Савушкін // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – 2014. – Вип. 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2919&p=1> (0,44 д.а.; міститься у наукометричних базах НБД_SIS, INDEX COPERNICUS).

12. Савушкін Д.І. Трансформаційний цикл в економіці курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін, П.В. Захарченко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 148-152 (0,72 д.а., особисто автору належить 0,4 д.а.; міститься у наукометричних базах РІНЦ, INDEX COPERNICUS).

13. Савушкін Д.І. Модель трансформаційної кризи в економіці курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін, П.В. Захарченко // Наука й економіка – 2015. – № 1 (37). – С. 161-167 (0,67 д.а., особисто автору належить 0,4 д.а.; міститься у наукометричній базі РІНЦ).

14. Савушкін Д.І. Модель розвитку курортно-рекреаційної економіки на основі трансформаційного циклу / Д.І. Савушкін, П.В. Захарченко // Проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 349-355 (0,68 д.а., особисто автору належить 0,32 д.а.; міститься у наукометричних базах РІНЦ, INDEX COPERNICUS).

Статті в іноземних наукових виданнях:

15. Savushkin D. Forecasting expectations of resort-tourist market of Ukraine in conditions of transformation economy / D. Savushkin, P. Zakharchenko // European Journal of economics and management. – 2015. – Vol. 1, Part 2. – P. 138-145. (0,71 д.а., особисто автору належить 0,41 д.а.; міститься у наукометричних базах INDEX COPERNICUS, EBSCO).

Матеріали наукових конференцій:

16. Савушкін Д.І. Розвиток курортно-туристичного сектора економіки як інструмент боротьби з безробіттям / Д.І. Савушкін // Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство: збірник матеріалів доповідей та виступів на наук.-практ. конф. – Бердянськ, Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2013. – С. 263-264 (0,2 д.а.).

17. Savushkin D. Resort-recreation and tourism industry of Ukraine in the world community / D. Savushkin, P. Zakharchenko // The Economies of Balkan and Eastern Europe Countries in the changed World: book of Abstract the International Conference / publishing University of Nis. – Nis, Serbia, 2014. – P. 53-54 (0,3 д.а.).

18. Savushkin D. Models behavior of economic systems on the edge of chaos / D. Savushkin, P. Zakharchenko // Chaotic Modeling and Simulation International Conference: Book of Abstract the International Conference / publishing University of Lisbon. – Lisbon, Portugal, 2014. – P. 120-121 (0,23 д.а.).

19. Savushkin D. Resort and tourism industry of Ukraine in the world community / D. Savushkin, P. Zakharchenko // International Conference on International Business: Book of Abstract the International Conference / publishing University of Thessaloniki. – Thessaloniki, Greece, 2014. – P. 101-103 (0,22 д.а.).

20. Савушкін Д.І. Модель трансформаційного розвитку національного курортно-рекреаційного комплексу / Д.І. Савушкін // Современные проблемы моделирования социально-экономических систем: зб. тез Міжнар. наук. конф. – Харків, Національний економічний університет, 2014. – С. 49-52 (0,2 д.а.).

21. Савушкін Д.І. Модель магістрального розвитку курортно-рекреаційної економіки / Д.І. Савушкін // Економічна кібернетика: стратегія розвитку: зб. тез наук. конф. – Дніпропетровськ, Національна металургійна академія України, 2014. – С. 164-168 (0,3 д.а.).

22. Савушкін Д.І. Место туристической отрасли Украины в мировом сообществе / Д.І. Савушкін // Перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні: регіональні аспекти: зб. тез наук. конф. – Умань, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2014. – С. 21-24 (0,3 д.а.).

23. Савушкін Д.І. Системні моделі діяльності регіонального курортно-рекреаційного комплексу / Д.І. Савушкін // Інформаційні технології та моделювання в економіці: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2014. – С. 136-138 (0,23 д.а.).

24. Савушкін Д.І. Адаптивні моделі трансформаційного розвитку курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін // Моніторинг, моделювання та менеджмент емерджентної економіки: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. – Одеса, Одеський національний економічний університет, 2014. – С. 164-166 (0,2 д.а.).

25. Савушкін Д.І. Моделювання економічних трансформацій курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін // Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. – Запоріжжя, Запорізький національний університет, 2014. – С. 161-163 (0,2 д.а.).

26. Савушкін Д.І. Моделювання трансформацій курортно-рекреаційних систем методами теорії графів / Д.І. Савушкін // Проблеми економічної кібернетики: зб. наук.

праць Міжнар. наук.-метод. конф. – Полтава, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», 2014. – С. 46-48 (0,23 д.а.).

27. Савушкін Д.І. Трансформаційний цикл розвитку економіки курортно-рекреаційного комплексу / Д.І. Савушкін // Развитие социально-экономических систем в трансформационных условиях: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. – Бердянськ., Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2014 – С. 32-34 (0,2 д.а.).

28. Savushkin D. Innovative and investment development of resort-recreation and tourism spheres in Ukraine / D. Savushkin, P. Zakharchenko // The Economies of Balkan and Eastern Europe Countries in the changed World: book of Abstract the International Conference / publishing University of Kavala. – Kavala, Greece, 2015. – P. 81-84 (0,3 д.а.).

29. Savushkin D. Model of turbulent processes in economy of macrosystems / D. Savushkin, P. Zakharchenko // Chaotic Modeling and Simulation International Conference: Book of Abstract the International Conference / publishing Henri Poincaré Institute. – Paris, France, 2015. – P. 134-135 (0,23 д.а.).

30. Савушкін Д.І. Моделювання трансформаційного циклу в економіці курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін // Економічна кібернетика: від теорії до практики: зб. тез наук. конф. – Дніпропетровськ, Національна металургійна академія України, 2015. – С. 307-312 (0,3 д.а.).

31. Савушкін Д.І. Модель розрахунку синергетичного ефекту у розвитку курортно-рекреаційного потенціалу Бердянська / Д.І. Савушкін // Актуальні проблеми використання економічного потенціалу: держава, регіон, підприємство: зб. матеріалів доповідей та виступів на наук.-практ. конф. – Бердянськ, Бердянський університет менеджменту і бізнесу, 2015. – С. 262-264 (0,2 д.а.).

32. Савушкін Д.І. Циклічна трансформаційна динаміка в економіці курортно-рекреаційних систем / Д.І. Савушкін // Современные проблемы моделирования социально-экономических систем: зб. тез Міжнар. наук. конф. – Харків, Національний економічний університет, 2015. – С. 51-55 (0,2 д.а.).

33. Савушкін Д.І. Циклічні системні трансформації в економіці / Д.І. Савушкін // Інформаційні технології та моделювання в економіці: зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, 2015. – С. 144-146 (0,23 д.а.).

АНОТАЦІЯ

Савушкін Д.І. Моделювання трансформаційних перетворень економіки курортно-рекреаційних систем. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.11 – математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. – Київ, 2016.

У дисертації розроблено теоретико-методологічне забезпечення економіко-математичного моделювання механізмів економічного розвитку курортно-рекреаційної сфери в умовах трансформацій. Науково обґрунтовано та запропоновано концептуальні засади моделювання та аналізу трансформаційних процесів, які відбуваються в курортно-рекреаційній сфері, в основу яких покладено комплекс положень та принципів, що дозволяють обґрунтувати механізми

трансформації та адаптації курортно-рекреаційних систем в нелінійних дисипативних середовищах, визначити параметри їх стійкого економічного функціонування і розробляти сучасні стратегії розвитку та механізми конкурентоспроможності з врахуванням системних і вартісних ефектів.

У межах розробленого забезпечення побудовано комплекс економіко-математичних моделей механізму функціонування економічних трансформацій та трансформаційних циклів в курортно-рекреаційних системах, сукупність структурно-функціональних та поведінкових моделей, які розвивають і доповнюють системний підхід до визначення трансформації складної курортно-рекреаційної системи в умовах нестійкості, нерівноваги та самоорганізації. Запропоновано теоретико-методологічний підхід до створення механізму формування конкурентоспроможної стратегії розвитку курортно-рекреаційного комплексу та обґрунтовано методологічні засади оцінки та використання трансформаційних ефектів в курортно-рекреаційній сфері.

Ключові слова: моделювання, системний підхід, курортно-рекреаційні системи, економічні трансформації, трансформаційний цикл, моделі трансформаційного розвитку, трансформаційні ефекти.

АННОТАЦІЯ

Савушкин Д.И. Моделирование трансформационных преобразований экономики курортно-рекреационных систем. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.11 – математические методы, модели и информационные технологии в экономике. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2016.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологического обеспечения экономико-математического моделирования механизмов экономического развития курортно-рекреационной сферы в условиях трансформаций. Разработаны и научно обоснованы концептуальные принципы моделирования и анализа экономических процессов, которые имеют место в курортно-рекреационной сфере. В их основу положен комплекс положений и принципов, которые позволяют обосновать механизмы поведения и адаптации курортно-рекреационных систем в нелинейной диссипативной среде, определить параметры их устойчивого экономического функционирования и разрабатывать современные стратегии развития и механизмы конкурентоспособности с учетом системных и стоимостных эффектов.

В соответствии с предложенным подходом построен комплекс экономико-математических моделей формализации механизмов функционирования экономических трансформаций и трансформационных циклов в курортно-рекреационных системах. А также совокупность структурно-функциональных и поведенческих моделей, которая развивает и дополняет системный подход к определению трансформаций сложных курортно-рекреационных систем в условиях неустойчивости, неравновесия и самоорганизации. Предложен теоретико-методологический подход к созданию механизма формирования конкурентоспособной стратегии развития курортно-рекреационного комплекса и обоснованы методологические принципы оценки и использования трансформационных эффектов в курортно-рекреационной сфере.

В работе проведен комплексный анализ роли и места курортных рекреаций в развитии национальной экономики и тенденций изменения их состояния в процессе трансформационных рыночных преобразований экономики Украины. Показано, что современное их состояние характеризуется наличием благоприятных условий и всевозможных ресурсов, что создает предпосылку для формирования высокоразвитого, конкурентоспособного рекреационного комплекса. Однако имеющийся ресурсный потенциал используется недостаточно.

Для исследования механизма экономических трансформаций в работе введено понятие и построена формальная теория трансформационных преобразований в экономике рекреаций, а также разработана модель трансформационного процесса на основе операторного метода и теории графов.

В диссертации разработаны концептуальные принципы трансформационного подхода исследования особенностей и закономерностей развития курортно-рекреационных системы в рыночной среде. Произведена классификация экономических трансформаций и получены необходимые условия устойчивого функционирования курортно-рекреационного комплекса в условиях трансформационной экономики. Доказано существование трансформационных циклов, которые являются этапом развития прогрессирующего преобразования социально-экономической системы, причиной которых служат изменения ее структурных элементов и связей, которые выходят за рамки возможности самоорганизации системы на предыдущем уровне. Исследованы виды, особенности и характер экономических трансформаций в таких циклах, построена и исследована модифицированная магистральная модель развития курортно-рекреационного комплекса с учетом теория жизненного цикла курортной дестинации Батлера. Также разработана модель развития курортно-рекреационной экономики на основе трансформационного цикла, которая базируется на предложенном трансформационном подходе и методах нелинейной и системной динамики. Особенностью ее является возможность моделирования развития курортно-рекреационных системы в условиях высокого уровня неопределенности и стохастичности проявлений внешней среды, которые демонстрируют наличие как устойчивых состояний, так и хаотических аттракторов.

Функционирование в рыночных условиях вынуждает по-новому оценивать потенциал курортно-рекреационных системы и осуществлять поиск альтернативных вариантов трансформационного развития. Соответственно, в работе построена и исследована модель ожиданий рынка в условиях трансформационных преобразований, которая позволяет оценить рациональные ожидания в курортно-рекреационной экономике в качестве механизма рыночного саморегулирования.

В работе разработан модельный подход к созданию механизма трансформации стратегии развития курортно-рекреационного комплекса на основе теории катастроф. Доказано, что эффективное развитие такой системы в основном определяется механизмами трансформационности, инновационности и инвестирования, что позволяет своевременно модифицировать существующую или формировать новую цель развития курортно-рекреационной системы и адекватно реагировать на динамику изменения рыночной среды. С целью развития

практических положений разработан и обоснован системный подход относительно формирования механизма оценивания и прогнозирования системных трансформационных эффектов на основе комплекса аналитических моделей, который позволяет исследовать возможные сценарии структурных сдвигов в системе с асимметрией производства и потребления курортно-рекреационного продукта. Показано, что в условиях трансформации параметры курортно-рекреационной системы являются сложной системой трансформационных эффектов, среди которых есть как эффекты, специфика которых заключается лишь в количественных отличиях трансформационной экономики от устойчивой, так и эффекты, которые предусматривают существование качественных отличий между ними.

Ключевые слова: моделирование, системный подход, курортно-рекреационная система, экономические трансформации, трансформационный цикл, модель трансформационного развития, трансформационные эффекты.

SUMMARY

Savushkin D.I. Modeling of transformational changes in economy of the health-resort recreation systems. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of economics sciences, academic specialty 08.00.11 – mathematical methods, models and information technologies in economics. – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

The dissertation is devoted to development of theoretic-methodological ensuring economic-mathematical modeling the mechanisms of economic development of the resort-recreation sphere in the conditions of transformations. The conceptual principles of modeling and the analysis of economic processes, which take place in the resort-recreation sphere, are developed and scientifically reasonable. The complex of provisions and the principles, which allow to prove mechanisms of behavior and adaptation of resort-recreation systems in the nonlinear dissipative environment, to determine parameters of their steady economic functioning and to develop modern strategies of development and mechanisms of competitiveness taking into account system and cost effects is their basis.

According to the offered approach the complex of economic-mathematical models of formalization the mechanisms of functioning of economic transformations and transformational cycles in resort-recreation systems is constructed. Also, set of structurally functional and behavioral models, which develops and supplements system approach to definition of transformations of difficult resort-recreation systems in the conditions of instability, a disbalance and self-organization. Theoretic-methodological approach to creation of the mechanism of formation of competitive strategy of development of a resort-recreation complex is offered and the methodological principles of an assessment and use of transformational effects in the resort-recreation sphere are proved.

Keywords: modeling, system approach, resort-recreational system, economic transformation, transformation cycle, model of transformational development, transformational effects.